

Mgr. Agáta Karčová

Ludovít Štúr Institute of Linguistics Slovak Academy of Sciences, Bratislava, Slovakia
agatak@korpus.juls.savba.sk

Frekventované bohemizmy v slovenčine – substantíva s formantom *-tko*

ABSTRACT: The article points out the continuous impact of Czech on the Slovak language and the penetration of the Czech lexemes into the contemporary Slovak. We discuss several reasons for frequent occurrence of substantives with the *-tko* suffix in written and spoken language. The level of establishment of these terms is confirmed by the completeness of their paradigm, as well as the existence of derived terms. It is obvious that nouns with the *-tko* suffix are mostly used in the spoken and journalistic styles. Additional information on the frequency of use of selected Czech loanwords comes from the Slovak National Corpus and the Corpus of Spoken Slovak.

Keywords: relation of Slovak and Czech, Czech loanword, nomina instrumenti, nouns with *-tko* suffix

1. Blízkosť slovenčiny a češtiny

Slovenčina a čeština patria do západoslovenskej skupiny jazykov, pričom ich blízkosť nie je len genetická a typologická, ale aj historická, geografická a kultúrna. Vzájomná blízkosť týchto jazykov naďalej pretrváva aj po rozpade spoločného štátu Čechov a Slovákov v r. 1993 a jej základom sú neustála kultúrna výmena, ekonomické vzťahy, politicko-spoločenské okolnosti atď. Zároveň je faktom, že kontaktové pôsobenie češtiny na slovenčinu je intenzívnejšie než kontaktové pôsobenie slovenčiny na češtinu, čo je dané aj historickými okolnosťami, pretože čeština bola na Slovensku prakticky od 15. až do 19. storočia spisovným jazykom (porov. Sokolová 1991: 3 – 4).

Juraj Dolník (2002) v tejto súvislosti hovorí o osobitnom modeli prijímania spisovného jazyka, ktorým sa kompenzovala absencia jazykového útvaru vhodného na plnenie funkcie spisovného jazyka. Akceptovaný jazyk mal dvojsmerný vplyv – integračný, smerujúci k jazykovému a národnému zjednoteniu príbuzných etníc, a na druhej strane diferenciatívny, ktorý sa prejavoval ako tendencia k zvýrazňovaniu sebaidentifikácie v pomere k príbuznému etniku. V konkurencii týchto dvoch smerov sa presadila druhá tendencia. Môžeme dodať, že až podnes sa táto diferenciatívna tendencia presadzuje v rôznej miere.

Aj v súčasnej situácii, po 20 rokoch od rozpadu česko-slovenskej federácie, vnímame prítomnosť tzv. pasívneho bilingvizmu, ktorý umožňuje bezproblémovú aktívnu komunikáciu, čítanie a štúdium literatúry v druhom jazyku. Ide teda o prototypické blízkopříbuzné jazyky, ktoré môžeme definovať ako geneticky a typologicky blízke jazyky so značnou dávkou zrozumiteľnosti (porov. Štefánik, Palcutová, Lanstyák 2003: 284). „Vzájomná zrozumiteľnosť, ktorá vyplýva z genetickej príbuznosti, štruktúrnej podobnosti a dlhodobého intenzívneho kontaktu a prelínania jazykových spoločností, predstavuje prirodzený predpoklad percepčného bilingvizmu a od neho sa odvíjajúcej dvojazykovej komunikácie, pri ktorej každý z komunikantov používa svoj jazyk“ (Nábělková 2008: 14).

Objektívne určenie miery blízkosti závisí od stanovenia si kritérií, ktoré lexémy dvoch národných jazykov pokladáme za totožné formálne aj významovo, ktoré za čiastočne zhodné a ktoré za odlišné. Jeden z odhadov poskytuje F. Uher (1990: 8), ktorý pri stanovovaní blízkosti vychádzal z porovnania slovenského textu a jeho českého prekladu. Porovnanie ukázalo, že významovo a formálne zhodné slová predstavujú v slovenčine a češtine 38 % slovnej zásoby, slová zvukovo a graficky rozdielne do takej miery, že umožňujú bezproblémové porozumenie, predstavujú 46 %, a slová, ktorým by Čech nemusel porozumieť alebo by im nerozumel, tvorili 16 %. Je všeobecne známe, že Slováci rozumejú lepšie češtine ako Česi slovenčine, preto by pri porovnaní porozumenie českých textov zo strany používateľov slovenčiny bolo pravdepodobne omnoho bezproblémovjšie.

1.2 Niektoré javy prevzaté z češtiny a pretrvávajúce v slovenčine

Blízkosť slovenčiny a češtiny sa prejavuje hlavne v oblasti slovnej zásoby, ale aj na ostatných jazykových rovinách. V oblasti výslovnosti je to napríklad ovplyvnenie výslovnosti a nesprávna asimilácia (*diskuzia* namiesto *diskusia*; *gdo* namiesto *kto*). Na morfolologickej rovine sa často stretávame napríklad so zamieňaním rodovej príslušnosti pri substantívach pod vplyvom českých ekvivalentov (*variant* vz. *varianta*; *snímk* vz. *snímka*; *rad* vz. *řada* atď.). Častým javom je tiež križenie väzieb, z ktorých mnohé sa dajú takisto vysvetliť prevzatiami z češtiny (*vzhľadom k* namiesto *vzhľadom na*, *zúčastniť sa niečoho* namiesto *zúčastniť sa na niečom*). Vplyvy češtiny na slovenčinu sa dajú demonštrovať mnohými príkladmi na všetkých jazykových úrovniach.

Do slovenčiny neustále prenikajú české výrazy, slovné spojenia, termíny a takisto sa revitalizujú staršie prevzaté bohemizmy. Niektoré lexémy alebo ich varianty sa používajú napriek intervenciám niekoľkých kodifikácií, ktoré neustále upozorňujú na ich nespisovnosť a odporúčajú synonymá slovenského pôvodu. Ide o lexikálne výpožičky typu *výdaje* namiesto *výdavky*; *dopis* nam. *list*; *tlačítka* nam. *tlačidlo*; *dosažitelný* nam.

dosiahnuteľný; savý nam. *pijavý; horko* nam. *teplo; vzpomätať sa* nam. *spamätať sa; nevdí* nam. *neprekáža* a pod. Do tejto kategórie patria aj slová s formantom *-tko*, ktorým sa budeme venovať podrobnejšie.

2. Formant -dlo verzus formant -tko

Naznačenú tému, ktorá sa týka konkurencie spisovného formantu *-dlo* a nespisovného variantu *-tko*, budeme analyzovať z viacerých hľadísk. Poukážeme na funkciu formantu *-dlo* (ktorý sa v podstate sčasti prekrýva so sémantickou funkciou formantu *-tko*), budeme sa zaoberať výskytom a distribúciou konkurujúcich si tvarov v písaných textoch i hovorených prejavoch. Zhodnotíme postoj kodifikačnej praxe a opis vybraných slov v slovenských slovníkoch a Pravidlách slovenského pravopisu. Napokon uvedieme mieru podobnosti slov s formantom *-tko* s ich českými ekvivalentmi a tiež charakterizujeme štýlové zameranie textov, v ktorých sa dané slová s nespisovným formantom *-tko* vyskytujú.

2.1 Sufix -dlo a jeho funkcia

Podrobnú charakteristiku slov s formantom *-dlo* poskytuje monografia *Dynamika slovnjej zásoby súčasnej slovenčiny* (1989), v stručnej podobe ich uvedieme v tejto podkapitole.

Sufix *-dlo* sa používa pri tvorení názvov nástrojov a prostriedkov (nomina instrumenti) a v rámci tejto skupiny patrí k menej produktívnym sufixom (oproti produktívnejším sufixom *-č, -čka, -or, -ér*). Pomocou neho sa tvoria hlavne názvy jednoduchých ručných nástrojov a mechanických zariadení (*razidlo, strúhadlo, viazadlo, hmatadlo, zachycovadlo, šmýkadlo, spriahadlo, snovadlo, lemovadlo, ohýbadlo*). V tejto skupine sa nachádzajú prevažne motivované slová, ktoré vznikli mutáciou od nedokonavých slovies so slovotvornou štruktúrou *slovesný základ + formant -dlo*, prípadne aj motiváty tretieho stupňa, ktoré vznikli od slovesa, ktoré bolo predtým motivované substantívom (napr. *poloha* → *položiť* → *polohovadlo*). Do tohto slovotvorného typu sa zaraďujú aj desubstantíva *zubadlo, baranidlo* vďaka využitiu sémanticky špecializovaného slovotvorného formantu, a to aj napriek tomu, že nie sú odvodené od slovies ako väčšina slov tohto slovotvorného typu. „Je tendencia používať sufix *-dlo* aj pri tvorení neurčitých, nešpecifických názvov nástrojov: *hrabadlo, česadlo, písadlo* (= niečo na hrabanie, česanie, písanie)“ (*Dynamika slovnjej zásoby súčasnej slovenčiny* 1989: 87). Sufix *-dlo* sa využíva aj pri tvorení názvov látok a chemických činidiel (*práškovadlo, stužovadlo*).

2.2 Nespisovný formant -tko?

Používatelia slovenčiny často zastávajú názor, že slová s formantom *-tko* sú nespisovné a že sa tento formant vo väčšine prípadov používa nenáležite namiesto formantu *-dlo*. Je to naozaj tak? V tejto podkapitole uvedieme prípad, v ktorom je formant *-tko* použitý v spisovnom slove (*pravítko*), a tiež príklady, v ktorých sa vyskytuje formálne podobný formant *-atko* (v niektorých zdobneniach), a tiež formálne podobné slová so sufixom *-k* (*ubytko*), kde sufix nasleduje po spoluhláske *t* (ktorá je súčasťou koreňovej morfémy), pričom vzniká spoluhlásková skupina *tk*, ktorá je formálne zhodná so skupinou spoluhlások vo formante *-tko* v nami skúmaných deverbatívach.

Formant *-tko* je formálne podobný sufixu v deminutívach neutier, kde má sufix spolu s gramatickou relačnou morfémy v nominatívnej podobe *-atko*. Ide o slová, ktoré sa skloňujú podľa vzoru *dievča* a ide predovšetkým o lexémy označujúce nedospelé osoby a mláďatá zvierat, napríklad *dievčatko, dieťatko, bábätko, zvieratko*. Mohli by sme tu zaradiť tiež substantívum stredného rodu *pútko*, ktorého deminutívnosť (formálne vyjadrená sufixom *-k* a kvantitatívnym predĺžením základu) a motivácia od slova *puto* už nie je zo synchronného hľadiska priezračná a uvedomovaná.

Ďalšou skupinou slov so zakončením *-k-o* sú slangové slová, ktoré vznikli nahradením dlhšieho slovotvorného formantu kratším sufixom *-k*- a relačnou morfémy *o*, napríklad neutrá *ubytko, stretko, vyučko*. Tieto slová sú v slovenčine frekventované a sú viazané na hovorový štýl.

Deverbatívam s formantom *-tko* je formálne podobné slovo *lýtko*, v Morfematickom slovníku slovenčiny (Sokolová, Moško, Šimon, Benko 1999) uvedené len ako [lýtk-o]. Má odlišnú etymológiu ako vyššie uvedené slová, pochádza pravdepodobne z praslovanského slova *glyda*, substantíva ženského rodu, pričom je príbuzné s germánskym už nezachovaným slovom *klauta*.

Lexéma s formantom *-tko*, ktoré je podľa súčasných kodifikačných príručiek spisovné, je *pravítko*. Podobne ako pri bohemizmoch, ktoré vznikli rovnakým slovotvorným postupom (*rovnítko, krivítko*), aj pri tomto slove boli snahy nahradiť ho iným synonymom, hoci aj s prevzatým základom (*lineár*), ktoré by neobsahovalo formant *-tko*. Napokon sa presadila v kodifikácii táto lexéma, aj keď uvádzaná spolu so synonymom *lineár* (KSSJ, SSS aj SSJ). Preferenciu slova *pravítko* potvrdzuje frekvencia jeho výskytu (v základnom tvare sa vo verzii Slovenského národného korpusu prim-5.0-snk-all vyskytuje 293-krát) oproti frekvencii slova *lineár* (v tej istej verzii korpusu je 34 výskytov, pričom treba prihliadať aj na to, že niektoré texty, v ktorých sa hľadaný výraz našiel, patria do slovenskej beletrie vydané pred rokom 1955).

Všetky tieto lexémy s formantom *-tko* alebo jemu podobnými formantmi naznačujú, že tento formant sa v slovenčine bežne používa a nevníma sa ako cudzí, neslovenský, nezrozumiteľný alebo nevhodný na komunikáciu.

3. Distribúcia slov s formantom -tko

Slová s formantom *-tko* zo sémantickej triedy jednoduché nástroje (väčšinou na ručné použitie) majú vzhľadom na celkový počet členov tejto triedy pomerne vysokú frekvenciu. V tabuľke 1 udávame absolútnu frekvenciu lexém s formantom *-tko* s uvedeným sémantickým príznakom nástroja, na ktoré by platila definíčná parafráza: *predmet, ktorý slúži na robenie toho, čo označuje verbum, alebo predmet, ktorým sa napomáha nejakej činnosti alebo s ňou priamo súvisí* (na kľakátku sa kľáči, na lehátku sa leží, pomocou sluchátka sa počúva, tlačítko sa stláča atď.) v Slovenskom národnom korpuse (ďalej SNK), konkrétne v jeho najrozsiahlnejšej verzii prim-5.0-snk-all s rozsahom 719 miliónov textových jednotiek.

Do zoznamu sme zaradili výlučne deverbatíva ako motiváty 2. stupňa, z tohto dôvodu boli z našej vzorky vylúčené napr. frekventované slová pomenúvajúce pomôcky na rysovanie (*pravítko, kružítko, krivítko*) a vylúčené tiež bolo slovo *lízatko*, ktoré sa nedá interpretovať uvedenou parafrázou (aj keď priamo súvisí s verbatim, od ktorého je utvorené). Do štatistiky sme nezaradili slová *šumítko* (2 x), *podtržítko* (2 x), *zátržítko* (1 x), *lomítko* (13 x), *rovnítko* (21 x) a *rovnátko* (1 x, strojček na vyrovnávanie [zubov]), ktoré nie sú deverbatívami 2. stupňa alebo sú odvodené od sloviac, ktoré sa v slovenčine nepoužívajú.

Zo zoznamu slov sme vylúčili aj tie, ktoré boli súčasťou českých textov a zväčša obsahovali typické české grafémy, dve dlhé slabiky za sebou alebo typickú českú koreňovú morfému (*dělitko, měřítko, ořezávatko, míchatko*). Dôsledne sme vylúčili zo štatistiky i také výskyty deverbatív s formantom *-tko*, ktoré splňali naše kritériá, ale boli použité ako citátové výrazy:

Deklarovaná ochota (vôľa?) ponúknuť niečo zo zvyšných 120 miest kandidátky aj osobám nemaďarského pôvodu je finta, ktorú najlepšie vystihuje české „šidítko na zaváděnou“. (Východoslovenské noviny - Korzár 2002/05)

Do celkového počtu sme nezaradili výskyty, ktoré boli v metajazykovom kontexte, neboli použité v bežných kontextoch, ale slúžili len ako objekty lingvistických polemík o správnosti ich používania (napr. *kašlátko*, v príspevku I. Masára (Kultúra slova 1999) sa namiesto neho navrhuje termín *prerušovacie tlačidlo*). V charakteristike lexiky severného Šariša sme sa stretli so substantívom *prižíratko* (Buffa 1998), ktorého spisovný ekvivalent je *zrkadlo*. Toto nárečové slovo svojou etymológiou vystihuje činnosť, ktorá sa realizuje pri používaní daného predmetu (v zrkadle sa obzerá) oproti sémantike slova *zrkadlo*, ktoré zdôrazňuje iný aspekt predmetu: schopnosť zrkadla odrážať, zrkadliť výsek priestoru.

Treba poznamenať, že aj keď výskyty lexém s formantom *-tko* použitých ako súčasť citátových výrazov, nárečovej lexiky alebo aj v metajazykových textoch o jazyku v celkovom prehľade neberieme do úvahy, svedčia tiež o používaní lexém s formantom *-tko* v súčasných slovenských písaných textoch.

Deverbatíva s formantom *-tko* a zvoleným sémantickým príznakom sme utriedili podľa počtu výskytov, pričom varianty sme nezjednocovali, ale uviedli s údajom o frekvencii v abecednom poradí. Uvedené výskyty sme sčítali len v prípade výskytu totožnej lexémy s veľkým a malým začiatočným písmenom. Vzorka obsahuje lexémy vyhládané v základnom tvare (N sg.), ktorý je homonymný s tvarom A sg. (Tabuľka 1).

3.1 Analýza lexém s formantom -tko

Na prvý pohľad je zřejmé, že niektoré lexémy s formantom *-tko* sú vysoko frekventované (*tlačítko, vodítko, merítko, razítko, kukátko, lehátko, sluchátko*). Na druhej strane osi frekventovanosti je pomerne veľa slov, ktoré majú len jeden alebo dva výskyty, prípadne sa vyskytujú viackrát, ale len v texte jedného autora (*tešítko*). Toto konštatovanie zakladajúce sa na frekvencii slov s formantom *-tko* zároveň naznačuje, že niektoré slová sú vžitá a často používané, etablované v systéme slovenčiny a konkurujú spisovným ekvivalentom (presné porovnanie výskytov uvádzame ďalej), iné majú okazionalny charakter, sú teda zriedkavé, silne viazané na kontext, náhodné alebo príležitostné. Význam spomínaného okazionalizmu *tešítko* opísal jeho autor takto:

Kamarát ma naučil mať rád „tešítko“. Sú všade okolo nás, len.... **Tešítko** je čosi, čo teší, čo poteší. (Ivan Brožík, SME blog)

Okazionalne príležitostne vytvorené lexémy s formantom *-tko* sa nemusia začleniť do aktívneho úzu hovoriacich slovenčiny, na druhej strane ich prítomnosť naznačuje, že deverbatíva tohto typu sa ľahko vytvárajú, sú sémanticky priedračné a zrozumiteľné aj pri jednorazovom použití.

Ďalšou zjavnou črtou týchto slov je ich motivovanosť českými výrazmi, s ktorými sú zhodné alebo podobné. S prispôbovaním českých lexém slovenskému hláskovému a gramatickému systému súvisí aj variantnosť zápisu týchto slov. Prispôbovanie na ortografickej úrovni (vyplývajúce z prispôbenej výslovnosti) prebieha nahrádzaním typicky českých grafém slovenskými (ř → r, ě → e), napr. *ořezávatko* → *orezávatko*, *měřítko* → *merítko*, a tiež ich adaptáciou slovenskému hláskovému systému (eliminácia za sebou idúcich dlhých slabík v zhode s pravidlom rytmického krátenia v slovenčine, nahrádzanie skupiny samohlások *ou* samohláskou *ú*, resp. *u* a pod.), napríklad pri slovách *párátko* → *špárátko*, *šoupátko* → *šupátko*, *mávátko* → *mávatko*. Kolísanie v kvantite vidieť na variantoch *sluchátko* vz. *slúchatko*, *krmítko* vz. *křmítko* a i.

Variantnosť sa prejavuje aj na slovotvornej rovine, kde sa opäť výrazne ukazuje súvislosť s českými motivantmi. Napríklad lexéma *sedátko* je od českého *sedět* (pričom nie je vylúčený pôvod od slovenského

sedieť), a *sadátko* od slovenského verba *sadať*. Český výraz *pojítka* sa používa popri výraze odvodenom od slovenského verba *spojítka*, *párátka* popri *špárátka*, *kvapátka* popri *kvapkátka*. Motivácia od českých slov je evidentná pri slovách *škrkátka*, *škrátka*, *zaškrávaťka*, *zaškrtnúťka* a *zátržítka*. *Cvakátka* / *cvikátka* je ekvivalentom slova *označovač*, slovenský variant by mal tvar *štikátka*, ktorý sme v SNK síce našli, ale nevyskytoval sa v základnom tvare (preto sa nenachádza v našom zozname). *Markovátko* je prevzaté v špecifickom význame v športovej terminológii, kde pomenúva označovač v golfe. Štyrom výskytom slova *orezávatko* (opäť z čes. verba *orezávat*) zodpovedá nulový výskyt slova odvodeného od zodpovedajúceho slova *strúhať* (*strúhatko*). Slová *drcátka*, *drcátka* (malý predmet používaný pri hre na strunové nástroje) nemá spisovný ekvivalent, v slovenčine sa používajú aj názvy *trsátka*, *brnkátka*, pričom všetky tieto lexémy sú prevzaté bez úprav z češtiny.

Bez akejkoľvek zmeny v pravopise a v totožnom význame boli z češtiny prevzaté slová *lehátka*, *kukátka*, *nosútko*, *razítka*, *vodítka*.

Všetky lexémy s formantom *-tko* majú príznak hovorovosti, ide zväčša o slangové výrazy s väčšou mierou expresívnosti. Na hovorovosť nami nájdených výrazov odkazuje aj použitie týchto slov v písanom prejave bez diakritiky, a to v rôznych blogoch, chatoch, diskusiách a iných žánroch, ktoré majú charakter neformálneho (hovoreného) prejavu napriek ich písomnej podobe. Bez diakritiky sa vyskytujú napr. slová *tlacítka*, *vodítka*, *razítka*, *sluchátka*, *brnkatko*. Štýlovému zaradeniu a kvalifikácii týchto slov z hľadiska expresívnosti sa ešte budeme venovať podrobnejšie.

Uvedené výskyt slov s formantom *-tko* sa nachádzajú v súčasných slovenských textoch s výnimkou výrazu *ležiátko*, ktoré sa nachádza v korpuse jedenkrát, a to v známom diele Mendík z pera slovenského spisovateľa 19. storočia Ľudovíta Kubániho. Vytvorené bolo mutáciou od verba *ležať* tak, že sa použil formant *-tko*, zachovala sa hláska *ž* v koreni slova (oproti v súčasnosti zdomácnému *lehátka*), diftong *ia* namiesto tematickej morfémy *a* robí toto slovo akoby viac domácim oproti hypotetickým tvarom s krátkou alebo dlhou samohláskou (*ležatko*, *ležátko*). V takomto tvare sa uvedená lexéma (*ležiátko*) v súčasnosti nepoužíva a pôsobí zastaralo.

3.2 Porovnanie slovenských motivátov s českými motivantmi

„Názvy nástrojov sú väčšinou hláskoslovne aj slovotvorne zhodné, v obidvoch jazykoch existuje sufix *-dlo* (*umývať* → *umývadlo*, *lietať* → *lietadlo*), ale slovenský sufix *-dlo* zodpovedá často aj českému sufixu *-tko* (Č *tlacítka* – S *tlacídlo*, Č *sluchátka* – S *slúchadlo*, Č *párátka* – S *špáradlo*, Č *lehátka* – S *ležadlo*, Č *měřítka* – S *meradlo*), sufix *-dlo* korešponduje aj s českým *-ník* (*cediť* – *cedidlo* / *cedník*); český sufix *-dlo* korešponduje výnimočne s príponou *-ina* alebo *-eň* (v spojení s iným motivantom: Č *zavazadlo* – S *batožina*, Č *prádlo* – S *bielizeň*); sufix *-tko* je v slovenčine len v slove *pravítka*“ (Sokolová, Musilová, Slančová 2005: 123).

Naznačili sme, ako sa slovenské deverbatíva prevzaté z češtiny prispôbujú slovenskej výslovnosti i pravopisu. Ako fungujú tieto lexémy v pôvodnom – českom jazyku? Vnímajú sa ako slangové alebo neutrálne výrazy bez štýlového obmedzenia? Boli do slovenčiny prevzaté so všetkými ich pôvodnými významami, alebo len v niektorých špecifických významoch? Na zodpovedanie týchto otázok by bola potrebná dôkladná sonda na veľkom množstve textov.

Pri porovnávaní českých výrazov s formantmi *-tko*, ktoré sú motivantmi frekventovaných slovenských prevzatí, sme zistili, že všetky sa v pôvodnom jazyku vnímajú ako neutrálne alebo odborné výrazy. Ide o slová *kukátka*, *lehátka*, *měřítka*, *nosítka*, *párátka*, *razítka*, *šoupátka*, *těžítka* a *vodítka*. Zaujímavé bolo zistenie, že v češtine popri slove *kukátka* prevzatom do slovenčiny na označenie malého ďalekohľadu alebo priezoru na dverách, existuje aj slovo *kukadlo*, ktoré je však v češtine zastarávajúce a podľa Česko-slovenského slovníka (1981) mu zodpovedá slovenský ekvivalent *kukadlo*: *dítě si kukadlem prohlíželo obrázky* je tu preložené ako *dieťa si kukadlom prezeralo obrázky*. *Kukátka* ako odborný termín z oblasti techniky sa prekladá ako *priezor*, *zorné okienko*. V špecifickom význame *okienko v novinách* (v češtine vnímané v tomto význame ako zastaralá lexéma) sa do slovenčiny neprevzal. S rovnakým slovotvorným základom, ale odlišným významom tiež funguje slovo *kukadlo* (obyčajne používané ako pomnožné substantívum *kukadlá*) ako expresívne pomenovanie očí.

Podobne popri sebe fungujú v českej lexike slová *měřítka* a *meradlo*. Slovo *meradlo* sa v češtine používa ako odborný termín (napr. *délkové měřidlo*), slovo *měřítka* je polysémantické a do slovenčiny bolo prevzaté vo význame meradla ako ručného nástroja a meradla ako kritéria (*meradlo rozvoja*). *Měřítka* vo význame mierka sa v slovenčine neetablovalo.

Lexéma *razítka* v češtine zodpovedá spisovnému slovenskému ekvivalentu *pečiatka*. České *razidlo* nie je synonymom *razítka*, ale zodpovedá mu význam slovenského slova *razidlo*. České *těžítka* je nepríznakovým slovom a ekvivalentom slovenského slova *ťažidlo*.

Česká lexéma *lehátka* je neutrálna a zodpovedá významovo spisovnému slovenskému výrazu *ležadlo* (*ležadlo pre chorého*, *ležadlo vo vlaku*). Slová *nosítka* a *nosidlo*, ktoré sa vyskytujú zvyčajne ako pomnožné substantíva, sú v češtine synonymami, oba bez príznaku expresívnosti. V slovenčine sa slovo *nosítka* hodnotí ako nespisovný, zatiaľ čo *nosidlá* ako spisovný výraz.

Lexéma *párátka* je v českom jazyku neutrálna lexéma, v slovenčine sa odporúča používať tvar *špáradlo*. Synonymá *stykáčik*, *drievko* [na zuby], ktoré uvádza Česko-slovenský slovník (1981), sa v slovenčine neujal,

podobne ani výraz *šparchadlo* či zastaralé výrazy *šparák*, *šparcháč* a zriedkavo *stykáčik*, ktoré uvádza Synonymický slovník slovenčiny (2004).

Výlučne ako odborný termín sa v češtine používa slovo *šoupátko* (od verba *šoupat* = posúvať, premiestňovať), ktorý sa používa v technike, vodohospodárskej a automobilovej oblasti. V slovenčine sa ustálilo v podobe *šupátko*, pričom odporúčaným termínom je *posúvač*.

Slovo *vodítko* je bežným slovom významovo zodpovedajúcim slovu *vodidlo*, *smernica*, *návod*. V tomto význame nejde o ručný nástroj. V češtine funguje ako odborný termín v oblasti techniky a strojnictva (súčasť prístroja – výťahu alebo písacieho stroja). V tomto význame sa v slovenčine používa zriedkavejšie. Má tiež význam *vôdzka*, *retiazka*. Na nespisovnosť slova *vodítko* upozorňovali viaceré príspevky napr. v časopise Kultúra slova (Kálmánová 2009: 58 – 59; a ďalšie).

Z uvedeného porovnania českých výrazov, ktoré prenikli do slovenčiny, je evidentné, že viaceré z nich boli prevzaté len v niektorom z významov (*kukátko*, *merítko*), jednovýznamové zodpovedajú pôvodnému významu (*lehátko*, *nosítka*). V češtine popri sebe fungujú formanty *-tko* a *-dlo* (*kukátko* – *kukadlo*, *měřítko* – *meradlo*, *razítko* – *nosítka*, *nosídla* – *nosidla*), pričom ich význam sa prekrýva zväčša iba čiastočne. Formant *-tko* je však v češtine frekventovanejší a z uvedených dvojíc sú práve slová s formantom *-tko* častejšie polysémantické.

Pri niektorých prevzatých slovách neboli v slovenčine potrebné pravopisné ani výslovnostné úpravy (*lehátko*, *nosítka*), iné sa pri preberaní sčasti upravili (*měřítko* – *merítko*, *těžítka* – *ťažítka*). Slová, pri ktorých bola pociťovaná strata motivácie, boli upravené vo väčšej miere (*párátko* od čes. *párat se* po prevzatí zmenené na *špáratko* od slov. *špárat sa*, aj keď zriedkavo sa v slovenských komunikátoch vyskytuje aj tvar *páratko*). Všetky prevzaté frekventované výrazy s formantom *-tko* hodnotené slovenskými kodifikačnými príručkami ako nespisovné sa po jednoduchých úpravách a zámene formantu *-tko* na *-dlo*, prípadne po jednoduchých úpravách v dĺžkach slabík, dali nahradiť formálne veľmi blízkymi spisovnými ekvivalentmi. Výnimku tvorí termín *šoupátko* (*šupadlo), aj keď Slovník slovenského jazyka (1959 – 1968) ho uvádza – zrejme v minulosti bolo používané. Slovenské sloveso *šupnúť* na rozdiel od českého *šoupnout* nemá jeden z významov posúvať, premiestňovať, preto sa v slovenčine odporúča termín so slovenským základom *posúvač*.

Na základe porovnania sa ukazuje, že zatiaľ čo v češtine deverbatíva s formantom *-tko* s významom ručného nástroja sú súčasťou neutrálnej a odbornej lexiky, v slovenčine sa všetky zmienené lexémy hodnotia ako nespisovné.

3.3 Lexikografické zachytenie a charakteristika slov s formantom *-dlo* a *-tko*

Základnú charakteristiku frekventovaných deverbatív s formantom *-tko* nám podávajú slovenské slovníky, a to Slovník slovenského jazyka (1959 – 1968), súčasný kodifikačný Krátky slovník slovenského jazyka (2003) a pravopisná príručka Pravidlá slovenského pravopisu (2000).

V Krátkom slovníku slovenského jazyka sú zachytené tieto lexémy: *kukátko*, *lehátko*, *merítko*, *nosítka*, *razítko*, *ťažítka*, *vodítko*, *špáratko*, pričom sú označené ako nesprávne výrazy, zároveň je pri nich uvedený spisovný ekvivalent slova, t. j. pri hesle *kukátko* 1. ďalekohľad, 2. priezor, pri *lehátku* ležadlo atď.

V Pravidlách slovenského pravopisu sa uvádza len jedna z nami skúmaných lexém, ktorá sa opisuje rovnako ako v KSSJ, a to uvedením heslového slova a jeho spisovnej podoby: *lehátko* správ. *ležadlo*. Táto lexéma ako jediná z našej vzorky sa nachádza aj v Synonymickom slovníku slovenčiny (2004), kde je tiež hodnotená ako nespisovná a je uvedená spolu so spisovným ekvivalentom.

Najpodrobnejšiu charakteristiku *deverbatív s formantom -tko* podáva Slovník slovenského jazyka (ďalej SSJ), vydaný v 6 zväzkoch v rokoch 1959 – 1968 pod vedením hlavného redaktora Štefana Peciaru. Uvádzame heslá z tohto slovníka aj s gramatickou informáciou, štylistickými kvalifikátormi, synonymami, definíciami a dokladmi:

kukátko, *-a, -tok str.* (čes.) kniž. zastar. *ďalekohľad* (Vaj., Vans., Jes.)

lehátko, *-a, -tok str.* (čes.) hovor. lepšie **ležadlo**

merítko, *-a -tok str., správ.*

1. **mierka** (pomer zmenšenia al. zväčšenia): „merítko 1: 10.000“, *správ. mierka*;

2. **meradlo** (merací nástroj, prístroj);

3. **rozsah** al. **rámec**: „v celoštátnom merítku“, *správ. v celoštátnom rozsahu, rámci*;

4. **miera**, *pren. kritérium*

nosítka, *-tok str. pomn. kniž. zastar. nosidlá* (Urb., Hviezd., Taj., Vans.)

razítko, *-a, -tok str. zastar. pečiatka*;

šupátko, *-a, -tok str. slang. zariadenie s posuvnou doštičkou na uzatváranie nejakého otvoru, potrubia ap., posúvač: posúvať š., uzavrieť ventil š.-om; š. vodného potrubia*;

ťažítka, *-a, -tok str. zastar. ťažidlo: Papiere boli ťažítkami prichlopené.* (Vaj.) *Gróf mu mramorovým ťažítkom prebil hlavu.* (Jégé)

Je prirodzené, že väčší rozsah slovníka, akým je SSJ, umožnil dôkladnejšie spracovanie jednotlivých hesiel. Každé z uvedených heslových slov bolo spracované podrobne, kvalifikátory pri každom z nich sú špecifické, od spisovných, ale podľa slovníka zastaralých výrazov (*kukátko*, *razítko*, *ťažítka*) cez zastaralé výrazy štýlovo obmedzené na knižnú sféru (*nosítka*), slangové (*šupátko*) a hovorové výrazy (*lehátko*) až po menej vhodné

výrazy s uvedením vhodnejšieho synonyma (*lehátko*) a nesprávne výrazy (*merítka*). Po vyše štyridsaťročnom období od vydania posledného zväzku Slovníka slovenského jazyka môžeme konštatovať, že aj tie lexémy, ktoré sa v slovníku hodnotili ako nevhodné a zastaralé, ako aj obmedzené z hľadiska štýlu na hovorové, slangové a knižné, sa v súčasnej slovenčine napriek ich nekodifikovanosti vyskytujú. V akom pomere oproti spisovným výrazom, to uvedieme v ďalšej podkapitole.

Pri prezeraní hesiel *ťažidlo* a *ťažítka* v SSJ sme si všimli skutočnosť, že doklad použitia pre oba výrazy bol z textov S. H. Vajanského, ide pritom o takmer totožné vety:

Papiere boli ťažútkami prichlopené. (Vaj.);

Na stolíku boli peniaze zrovnané, ťažidlami prichlopené. (Vaj.)

Ťažko sa dá zistiť, či išlo o zámer autorov slovníka, ale je na zamyslenie, prečo slovo, ktoré je hodnotené ako zastaralé (*ťažítka*) je ilustrované príkladom z diela toho istého spisovateľa ako jeho neutrálny spisovný náprotivok (*ťažidlo*). Prinajmenšom to opäť dokladuje preberanie tohto typu slov z češtiny a ich paralelné používanie u tých istých kultivovaných používateľov slovenčiny.

3.4 Porovnanie výskytov slov s formantom -tko a -dlo

Jednoduché porovnanie výskytov deverbatív s formantom *-tko* a ich náprotivkov s formantom *-dlo* (Tabuľka 2) poskytuje údaje o absolútnej frekvencii výskytov a percentuálny prepočet z celkového počtu výskytov nespisovného slova a jeho spisovného ekvivalentu (napríklad *lehátk.** (213) + *ležadl.** (1656)). Z prehľadu vidieť, že počet slov s formantom *-tko* oproti výskytu spisovných ekvivalentov nie je zanedbateľný. Pri všetkých uvedených dvojiciach prevažujú normované výrazy, treba však okrem iného brať do úvahy, že ide o písané a zväčša aj publikované texty, v ktorých sa norma prísne dodržiava.

3.5 Používanie frekventovaných deverbatív v slovenčine

Životaschopnosť a etablovanosť viacerých deverbatív s formantom *-tko* vo význame nástrojov a zariadení potvrdzuje ich používanie vo všetkých tvaroch paradigmy, t. j. ich výskyty v šiestich pádoch singuláru a plurálu. Ako príklad pars pro toto uvádzame prehľad o počte tvarov slova *lehátko* (Tabuľka 3), ktorý sme vytvorili na základe dokladov zo SNK (verzia prim-5.0-snk-all).

Zastúpenie všetkých tvarov paradigmy sme zistili aj pri ďalších frekventovaných lexémach, ako sú *nosítka*, *tlačítka*, *pečiatka* atď.

Ďalším znakom etablovanosti týchto prevzatých slov v slovenčine je existencia ich derivátov, a to prevažne sufixálnych desubstantívnych adjektív vyskytujúcich sa v prim-5.0-snk-al, napríklad:

kukátkový (divadelný priestor, javisko, divadlo, divadielko, aparát kineskopu, zariadenie, priestor)

lehátkový (vozeň, turisti, Mercedes, stolička, konštrukcia, turisti)

razítkový (pečatidlo)

tlačítkový (telefón, semafor, hlásič, spínač, menu, výťah, telefónna klávesnica).

Od niektorých substantív sa vytvorili nové slová prefixáciou pomocou prefixoidov *mikro-*, *stereo-*, napr. *mikrosluchátka*, *stereosluchátka*, *stereokukátko*. Od slova *razítka* sú často používané deriváty *razítkovať*, *orazítkovať*.

4. Lexémy s formantom -tko v Slovenskom hovorenom korpuse

V predchádzajúcich podkapitolách sme naznačili, že slová s formantom *-tko* sa v slovenčine vyskytujú primárne v hovorených prejavoch. To nám ukazuje jazyková prax a skúsenosť, na zachytenie tejto skutočnosti na dátach korpusu by sme potrebovali korpus hovorených prejavov v porovnateľnom rozsahu, ako máme k dispozícii v korpuse písaných textov. Hovorené korpusy sú oproti písaným špecifické tým, že obsahujú nahrávky konkrétnych prehovorov zo súčasnosti, stále sa pripravujú s výraznou pomocou ľudskej práce (manuálne prepisy). Získanie nahrávok a ich prepis je časovo omnoho náročnejší ako získanie licencie na použitie textu, preto aj *Slovenský hovorený korpus* je zatiaľ svojím rozsahom omnoho menší ako *Slovenský národný korpus*. Jeho aktuálna verejnosti prístupná 3. verzia *s-hovor-3.0* obsahuje približne 1 643 000 tokenov, čo predstavuje prepis asi 178 hodín nahrávok monológov a dialógov v slovenčine. S ohľadom na tieto rozsahové disproporcie treba hodnotiť aj údaje o počte výskytov hľadaných lexém v SHK a mať na pamäti množstvo dát, z ktorého boli excerpované.

V tabuľke 3 sa nachádzajú všetky deverbatíva s formantom *-tko* zo sémantickej triedy ručného nástroja alebo jednoduchého mechanizmu v *s-hovor-3.0*. Slová sú uvedené v konkrétnom tvare, v akom sa v prepisoch prehovorov vyskytovali. Ich výslovnosť s prislúchajúcimi výskytmi je uvedená v 3. a 4. stĺpci. V tabuľke 4 je sumár všetkých tvarov slov, ktoré sme sčítali a uviedli v základnom tvare, sú zoradené podľa spôsobu výslovnosti.

Z uvedených údajov môžeme vidieť, že malý rozsah SHK oproti SNK sa prirodzene odráža v počte výskytov slov s menej frekventovaným formantom *-tko*. Napriek tomu vidíme, že takmer všetky najfrekventovanejšie slová z písaného korpusu sa vyskytujú aj v SHK (*kukátko*, *lehátko*, *merítka*, *nosítka*, *razítka*, *sedátko*, *slúchatka*, *špáratka*, *vodítka*). Lexémy *hovoriťka* (= diktafón, ktorým sa zaznamenáva hovorenie) a *prdítko* (vo význame nástroj vydávajúci zvuky prdenia, so žartovným podtónom) sú použité ako okazionalizmy iba u jedného hovoriaceho.

Z hľadiska výslovnosti môžeme konštatovať to, na čo sme už upozornili pri výskytoch v prim-5.0-snk-all,

a síce rozkolísanosť v kvantite slabík pri slove *slúchatko* / *sluchátko*, v čom sa odráža snaha prispôbiť prevzatý bohemizmus do slovenskej lexiky a adaptovať ho na zvukovej rovine. Podobne ide o prispôsobenie pri slove *párátko* → *páratko* → *špáratko*, ako sme to už opísali vyššie.

Vo výslovnostných realizáciách jednotlivých slov sa nevyskytovali žiadne výrazné odchýlky oproti správnej výslovnosti, pri jednej realizácii slova *kukátko* bola samohláska *o* predĺžená (to je zachytené dvojbodkou za príslušnou samohláskou), podobne aj slovo *špáratko* bolo vyslovené s predĺženým *o*, čo je chybné naznačené aj pri slove (výslovnosť sa udáva iba za lomkou). Tvar *nosítkoch* je nárečový, ide o prejav unifikácie rodu všetkých substantív v pluráli vo východoslovenských nárečiach, čo sa odrazilo aj v prejave hovoriaceho z Levoče (aj keď v danom prejave nepoužíva iné nárečové slová ani tvary).

Z disproporcií zápisu slov pred lomkou (zachytáva slovo, nie výslovnosť) vidieť, že spisovným ekvivalentom bolo zaznačené slovo *sedadlo* (sedadlo/sedátko), z piatich výskytov slova *sluchátko/slúchatko* bolo raz zapísané spisovne (slúchadlami/slúchatkami). Podľa pravidiel prepisu nahrávok pre SHK by sa mal slovný tvar nahrádzať spisovným iba pri prevažujúcej tvarovej zhodnosti (napr. *vôbec/vóbec*), pričom je toto pravidlo ťažko uplatniteľné napr. pri spisovných a nespisovných ekvivalentoch *vodítko* – *vôdzka*, *páratko* – *špáradlo*, *razítka* – *pečiatka*, *kukátko* – *ďalekohľad* / *priezor* atď. Podobne je neprimerané hľadať spisovný ekvivalent pri okazionalizmoch, napr. *hovorítka* – **hovoridlo*, *prďátka* – **prďadlo*. To vysvetľuje nekonzistentnosť zápisov príslušných slov v SHK.

5. Štylistické obmedzenia výskytu slov s formantom -tko

Prevzaté slová s formantom *-tko* majú štylistický odtienok hovorovosti a slangovosti. Sféra ich použitia je obmedzená na hovorový a publicistický štýl, prípadne žánre, ktoré síce majú písomnú podobu, ale ich charakter sa takmer zhoduje s hovoreným prejavom – ide o rôzne úvahové útvary, blogy, diskusie, chaty a ďalšie texty, ktoré predpokladajú bezprostredné reakcie od prijímateľov. Často sa však slová s formantom *-tko* vyskytujú aj v inzerátoch a rôznych časopiseckých článkoch (SME, Korzár, Týždeň, Domino fórum a i.)

*Zistíte si, či bolo auto kupované na území SR alebo dovezené zo zahraničia. K tomu Vám pomôže servisná knižka s **razítkami** z autorizovaného servisu.* (SME 2009/02)

*Predpoklad to bol správny, a tak prvá polovica dovolenky plynula voľným tempom - víno, pizza, broskyne, bahnenie na **lehátkach** na pláži, večerný západ slnka pri fľaške mastiky a kartách v prútených kreslách na terase bungalova, vzdialený hukot nočných barov a diskoték, jazyková bariéra a svätý pokoj.* (Peter Lehotský, SME blog)

Slovo *vodítka* v Kynologickej revue, magazíne chovateľov a priateľov psov, prevažuje s počtom výskytov 245 nad výskytom všetkých svojich spisovných ekvivalentov (súčet je 168 výskytov, z toho 148 x *vodidlo*, 15 x *vôdzka*, 5 x *remienok*).

*Niekedy je dobré ak je pes pripútaný na dvoch **vodítkach**. Jedno **vodítka** je pripnuté na pevnom krúžku obojku a držíme ho pri rozdráždovaní. Druhé **vodítka** je upnuté na sťahovacom krúžku a použijeme ho pri púšťacke.* (Kynologická revue 1998/01)

Zriedkavo sa slová s formantom *-tko* vyskytujú aj v umeleckých prozaických dielach súčasných autorov a aj v prekladoch beletristických diel, ktoré môžu byť súčasťou priamej reči, ale aj súčasťou reči rozprávača:

*Vo vrátnici za lietajúcimi dverami a za sklenenými stenami viseli kľúče od jednotlivých izieb nad niekoľkými rozobratými mlynčekmi na mäso, pilníkmi, brúskou upevnenou na vnútorný pult vrátnice, hodinárskym **kukátkom**, zveráčikom, handričkami, dvoma bakelitovými lampami a ešte kadečím.* (Ján Johanides – Pochovávanie brata)

*V obsahu budú názvy v negatíve a zrkadlovo otočené – ako keby **razítka** vygumovalo farbu.* (Viliam Klimáček – Noha k nohe).

Nazdávame sa, že práve zaradenosť týchto lexém do hovorového a publicistického štýlu ich predurčuje na to, aby sa zachovali v aktívnej slovnej zásobe používateľov slovenčiny.

6. Zhrnutie

V našom príspevku sme charakterizovali slovtvorný typ s formantom *-dlo* a jeho nespisovný ekvivalentom *-tko*. Poukázali sme na distribúciu deverbatív s formantom *-tko* v písaných aj hovorených prejavoch slovenčiny. Tiež sme sa zaoberali tým, akým spôsobom prebiehala adaptácia týchto lexém do slovenčiny, v akých významoch sa prevzali a ako sú včlenené do slovnej zásoby slovenčiny (používanie vo všetkých tvaroch paradigmy, tvorenie derivátov od týchto slov). Venovali sme sa štylistickému zaradeniu týchto lexém aj ich zachyteniu v kodifikačných príručkách.

Na základe skúmania sme zistili, že slová s formantom *-tko* sa v súčasných hovorených aj písaných prejavoch slovenčiny neustále používajú, a to aj napriek tomu, že sa hodnotia ako nespisovné v súčasných kodifikačných príručkách (KSSJ, PSP) a jazykovedných príspevkoch, a zmienky o ich zastaranosti a odporúčaní používať spisovné ekvivalenty sú uvedené už v slovníku vydanému pred vyše polstoročím (SSJ).

Vzhľadom na to, že spisovný formant *-dlo* patrí k menej produktívnym sufixom pri tvorení názvov nástrojov a prostriedkov, deverbatíva s formantom *-tko* sa vyskytujú pomerne často (napr. slovo *lehátka* tvorí až 13 % výskytov zo súčtu spisovných a nespisovných tvarov, lexémy *merítka*, *tlačítka* a *ťažítka* 7 % z celkového počtu).

Udomácneniu týchto bohemizmov napomohlo bezproblémové zaradenie do slovenskej paradigmy (vzor *mesto*), pričom môžu byť rozkolísané z hľadiska kvantítity (varianty *sluchátko* / *slúchatko*), čo poukazuje na prirodzenú snahu prispôbiť prevzaté lexémy slovenskému gramatickému systému. Často používané deverbatíva s formantom *-tko* sa vyskytujú vo všetkých tvaroch paradigmy, ich etablovanie v systéme slovenčiny dokladujú aj prefixálne a sufixálne, zväčša adjektívne slovotvorné deriváty (*lehátkový*, *tlačítkový*). Viaceré z nich majú odporúčané spisovné ekvivalenty s minimálnymi hláskoslovnými zmenami a zámenou formantu *-tko* za *-dlo* (*ležadlo*, *nosidlá*, *vodidlo*, *slúchadlo*, *špáradlo*). Niektoré z týchto slov spisovný náprotivok nemajú (*brnkátko* / *trsatko* / *drncátko*), ďalšie majú charakter okazionalizmov (*hovorátko*, *prďátko*, *rezátko*, *vypichovátko*, *pípatko*).

Deverbatíva s formantom *-dlo* vo význame ručných nástrojov a jednoduchých zariadení v češtine majú tiež vo viacerých prípadoch náprotivky s formantom *-dlo*, ktoré sú však významovo diferencované a menej časté ako s formantom *-tko*. Slová *kukátko*, *lehátko*, *měřátko* atď. sú súčasťou neutrálnej slovnej zásoby češtiny, niektoré sa v istých kontextoch hodnotia aj ako termíny (*kukátko*), iné fungujú len ako odborné termíny (*šoupátko*).

Štylisticky sa slová s formantom *-tko* v slovenčine viažu na hovorový štýl a na písané texty so znakmi hovorovosti (blogy, diskusie, chaty a pod.), ako aj na publicistický štýl, kde je evidentná konkurencia spisovných a nespisovných lexém (napr. prevaha výskytov slova *vodátko* oproti *vodidlo*, *vôdzka*, *remienok* v Kynologickej revue). Na potvrdenie výraznejšej distribúcie týchto slov v hovorených prejavoch je potrebný rozsahom väčší korpus hovorených prejavov, ale už aj v SHK (verzia s-hovor-3.0) sa vyskytovali všetky najfrekvencovanejšie slová s formantom *-tko* a niektoré okazionalne slová s touto štruktúrou.

Oproti snahe vykoreňovať bohemizmy v slovenčine sa ponúka aj iná stratégia, a tou je vykonávanie intervencií v jazyku na základe dopytu používateľov v prípadoch, keď dochádza k neporozumeniu a komunikačným problémom. Pestovanie jazykového povedomia totiž prebieha predovšetkým pri komunikácii, a v nej sa tiež vyhraňuje, čo je prijateľné pre jazykové spoločenstvo (porov. Dolník 2002). Bolo by užitočné ešte podrobnejšie analyzovať, prečo sa napriek kritickej pozornosti venovanej bohemizmom tieto stále vo výraznej miere používajú, aké komunikačné úlohy plnia a ako ich vnímajú používatelia slovenčiny v súčasnosti.

Bibliografia

- Buffa, Ferdinand (1998), Zo slovnej zásoby severného Šariša. *Kultúra slova* 32/1.
- Česko-slovenský slovník (1981), 2nd ed. Ružička, J., Horák, G. (Eds.). Bratislava, Veda, 790 p.
- Dolník, Juraj (1999), Spisovná slovenčina a čeština. *Studia Academica Slovaca*. 28. Mlacek, J. (Ed.). Bratislava, Stimul, p. 39 – 52.
- Dolník, Juraj (2002), Der slowakisch-tschechische Bilingualismus. *Bilingvismus. Minulosť, prítomnosť a budúcnosť*. Bratislava, AEP, p. 37 – 42.
- Horecký, Ján & Buzássyová, Klára & Bosák, Ján et al. (1989), *Dynamika slovnej zásoby súčasnej slovenčiny*. Bratislava, Veda, 434 p.
- Kálmánová, Katarína (2009), Venčíme psov či mladuchy? *Kultúra slova*, 43/1, p. 58 – 59.
- Krátky slovník slovenského jazyka (2003). 4th ed. Kačala, J., Pisárčiková, M., Považaj, M. (Eds.). Bratislava, Veda, 985 p.
- Masár, Ivan (1999), Ani kašlátka, ani kašľadlo. *Kultúra slova*, 33/3.
- Nábělková, Míra (2008), *Slovenčina a čeština v kontakte. Pokračovanie príbehu*. Bratislava – Praha, Veda – JÚLŠ SAV – FF UK v Praze, 364 p.
- Pravidlá slovenského pravopisu (2000), 3rd ed. Považaj, M. (Ed.). Bratislava, Veda, 533 p.
- Sokolová, Miloslava (1991), *Český jazyk (Diferenčné javy a cvičenia)*. Košice, FF UPJŠ, 128 p.
- Sokolová, Miloslava, & Moško, Gustáv, & Šimon, František, & Benko, Vladimír (1999), *Morfematický slovník slovenčiny*. Prešov, Náuka, 530 p.
- Sokolová, Miloslava & Musilová, Květoslava & Slančová, Daniela (2005), *Slovenčina a čeština. Synchronne porovnanie s cvičeniami*. Bratislava, Univerzita Komenského, 180 p.
- Slovenský národný korpus – prim-5.0-public-all. Bratislava: Jazykovedný ústav L. Štúra SAV 2011. Dostupný z WWW: <http://korpus.juls.savba.sk>.
- Slovenský hovorený korpus – s-hovor-3.0. Bratislava: Jazykovedný ústav L. Štúra SAV 2011. Dostupný z WWW: <http://korpus.juls.savba.sk>.
- Slovník slovenského jazyka* (1959 – 1968), Peciar, Š. (Ed.). Bratislava, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.
- Synonymický slovník slovenčiny* (2004), 3rd ed. Pisárčiková, M. (Ed.). Bratislava, Veda, 998 p.
- Štefánik, Jozef & Palcútová, M. & Lanstyák, István (2003), Terminologický slovník. *Antológia bilingvizmu*.
- Štefánik, J. (Ed.). Bratislava, Academic Electronic Press, p. 283 – 294.
- Uher, František (1990), *Slovenština*. Brno, Fakulta pedagogická Masarykovej univerzity. 132 p.

Tabuľka 1: Frekvencia deverbatívnych substantív s formantom *-tko* v prim-5.0-snk-all

Lexéma	počet výskytov	lexéma	počet výskytov	lexéma	počet výskytov	lexéma	počet výskytov
Tlačítko	242	sedátko	7	klapátko	2	načúvatko	1
Tlacitko	8	krmítko	1	klepátko	2	nanosítko	1
Tlačítka	1	křmítka	1	kvapátko	2	nazúvatko	1
Tlacítka	1	pojítka	7	kvapkátka	1	pichatko	1
Vodítka	151	spojítka	7	napichovatko	2	pípatko	1
Voditka	2	potítka	6	napichovátko	1	prdítko	1
Merítka	97	špárka	6	písatko	2	rezátka	1
Razítka	81	ťážítka	6	stupátko	2	sadátka	1
Razitka	2	brnkátka	5	štikátka	2	stereokukátka	1
Kukátka	61	brnkatka	1	drcátka	1	ščikátka	1
Lehátko	56	kľakátka	5	drncátka	1	škrabátka	1
Ležiátka	1	šupátka	5	flusátka	1	škrabkátka	1
Sluchátka	28	ukazovátko	5	hladítko	1	škrkátka	1
Slúchatka	6	hryzátko	4	kropítka	1	škrťátka	1
Sluchatka	1	orezávatko	4	leštítka	1	štekátka	1
Nosítka	26	trsátka	4	ložítka	1	šteklítka	1
Chodítka	17	kašlátka	3	markovátko	1	ťahátka	1
Pľuvátka	10	nosítka	3	mávatka	1	tvorítka	1
Pluvátka	1	vypichovátko	3	miesatka	1	váčšítka	1
Pľuvatka	1	cvakátka	2	miešatka	1	zaškrťavatko	1
Tešítko	10	cvikátka	2	mikrosľuchátka	1	zaškrtnítka	1
Vozítka	9	chrastítka	2	minivozítka	1		

Tabuľka 2: Frekvencie slov s formantom *-tko* a ich ekvivalentov s formantom *-dlo*

hl'adaný výraz	počet výskytov	%	hl'adaný výraz	počet výskytov	%
lehátk.*	213	13	ležadl.*	1 656	87
merítka.*	514	7	meradl.*	6 905	93
tlačítka.*	461	7	tlačidl.*	7 077	93
ťážítka.*	10	7	ťážidl.*	153	93
špár[áa]tk.*	18	3	špáradl.*	631	97
sl[uú]ch[áa]tk.*	112	2	slúchadl.*	7 631	98

Tabuľka 3: Zastúpenie slovných tvarov lexémy *lehátka*

sg.	Tvar slova	počet výskytov	pl.	tvar slova	počet výskytov
N	lehátka	17	N	lehátka	34
G	lehátka	11	G	lehátok	23
D	lehátku	7	D	lehátkam	3
A	lehátka	39	A	lehátka	36
L	lehátku	33	L	lehátkach/lehátkách	18/1
I	lehátkom	7	I	lehátkami	3

Tabuľka 4: Deverbatíva s formantom *-tko* v SHK s počtom výskytov a zachytením výslovnosti

slovo	počet výskytov	výslovnosť	počet výskytov	slovo	počet výskytov	výslovnosť	počet výskytov
hovorítka	1	hovorítka	1	slúchatká	2	sluchatká	1
Kukátka	2	kukátka	1			slúchatka	1
		kukátka:	1	slúchadlá	2	sluchátka	2
kukátkom	2	kukátkom	2	slúchadlami	1	sluchátkami	1
Lehátka	1	lehátka	1	stúpadla	1	stupátka	1
Merítka	2	merítka	2	špáratka	2	špáratka	2
nosítka	1	nosítka	1	špáratko	2	špáratko	2
Pojítka	1	pojítka	1	špáratko:	1	špáratko:	1
Pojítka	4	pojítka	3	špáratkom	1	špáratkom	1
		pojítka:	1	páratkami	1	páratkami	1
Pojítka	1	pojítka	1	vodítka	1	vodítka	1
Prďátka	1	prďátka	1	vodítka	1	vodítka	1
Razítka	2	razítka	2	vodítka	1	vodítka	1
rozprávka	1	rozprávka	1	vodítka	3	vodítka	2
Sedadlo	1	sedátka	1			vodítka:	1

Tabuľka 5: Deverbatíva s formantom *-iko* v SHK s celkovým počtom výskytov

Lexéma	počet výskytov	lexéma	počet výskytov	Lexéma	počet výskytov
hovorítko	1	prd'átko	1	Sluchátka	3
Kukátko	4	razítko	2	Stupátko	1
Lehátko	1	rozprávatko	1	Špáratko	6
Merítko	2	sedátko	1	Páratko	1
Nosítka	1	slúchatká	1	Vodítko	6
Pojítko	5	sluchatká	1		